

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РЕКЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НПП «СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ»

Стефанишин З.Р., аспірантка

Худоба В.В., к.г.н., доцент,

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Вступ. Сьогодні туризм та його різновиди постають всезагальним фактором розвитку сучасного суспільства, що включає економічну, соціальну та культурну сфери будь-якої території. Етнографічний туризм – це вид туризму, який визначають, як надання туристичних послуг шляхом залучення матеріальних та нематеріальних елементів культури народу, що мешкав на певній території. НПП «Сколівські Besкиди» має багату етнографічну спадщину, що становить пізнавальні та духовні складові культури українського народу.

Метою роботи є аналіз туристичних ресурсів НПП «Сколівські Besкиди» для розвитку етнографічного туризму в регіоні. **Методи дослідження** – узагальнення, синтезу, аналітичний та історичний.

Результати. НПП «Сколівські Besкиди» володіє значними рекреаційно-туристичними ресурсами для розвитку та успішної діяльності не лише пішохідного, спортивно-оздоровчого, екологічного, але і етнографічного туризму.

Ресурсна база етнографічного туризму є надзвичайно різноплановою та багатою, що включає матеріальні пам'ятки (сакральні споруди, помешкання, одяг та прикраси, предмети побуту, ремесла, кулінарію, мистецтво тощо) та духовні (звичаї, традиції, фольклор, відомі історичні місця тощо).

Великий інтерес у туристів НПП «Сколівські Besкиди» викликають сакральні об'єкти, зокрема церкви та дзвіниці, що вирізняються своєю архітектурою, будівництвом, структурою тощо. У населених пунктах, що входять в зону діяльності НПП, збереглися унікальні за своєю архітектурою дерев'яні церкви так званого “бойківського” стилю. До прикладу дерев'яні церкви св. Пантелеймона з дзвіницею

в м. Сколе та церква святої Трійці (1842 р.) з дзвіницею (XIX ст.) в с. Крушельниця є діючими та відносяться до пам'яток архітектури національного значення. Також, чимало їх є пам'ятками архітектури місцевого значення: церква св. Миколая (1824 р.) в с. Крушельниця; церква св. Параскевії (1876 р.) та дзвіниця (XIX ст.) в с. Коростів; церква та дзвіниця (1824 р.) в с. Корчин; каплиця Пресвятої Діви Марії (1838 р.) в с. Підгородці; Михайлівська церква (1882 р.) в с. Росохач [1]. Загалом на теренах парку «Сколівські Бескиди» нараховано більше 10 старовинних церков та дзвіниць, що поєднують давні традиції сакрального будівництва та мають свою цікаву історію.

Цікавим архітектурним об'єктом є палац Гредлів в місті Сколе. Тут планують відкрити туристично-інформаційний центр. Однак на сьогодні палац потребує відновлення та залучення коштів. Оскільки, навколишня територія та й сам палац доволі великі, то в подальшому тут можна організовувати різноманітні етнографічні виставки, конференції, наукові з'їзди тощо. Палац відноситься до пам'ятки садова-паркового мистецтва.

Варто, також згадати про пам'ятки історії та культури на території НПП «Сколівські Бескиди», серед яких пам'ятник Б. Хмельницькому в с. Корчин, Братська могила мирних жителів, розстріляних фашистами в липні 1941 р., могила воїнів УПА в місті Сколе тощо [1].

В Національному природному парку «Сколівські Бескиди» є ряд музеїв. Музеї - це скриня минулого, яке потрібно знати, пам'ятати та цінувати, тому створення музеїв та їх відвідування матиме позитивний вплив для туристів. До прикладу історико-краєзнавчий музей «Сколівщина» містить понад 500 одиниць експонатів. Тут зібрані старовинні ікони, артефакти, бойківський одяг, знаряддя праці, інтер'єр тощо. Оглянувши цей музей можна ознайомитися з історією УПА, а в підвалі будинку можна побачити криївку-партизанів.

Для популяризації та розвитку етнографічного туризму важливе значення мають різноманітні етнофестивалі. Популярним на теренах парку є кількадечний фестиваль «Ту Стань» в селі Урич. Лицарські поединки, кінні турніри, автентичні ремесла, квести, ярмарок, нічний штурм і лазерне дійство - це перелік далеко не всіх заходів, що проходять на фестивалі. Проте, головною подією

фестивалю є відтворення життя середньовічного міста. Основне завдання Фестивалю – популяризувати пам’ятку, а саме наскельну фортецю Тустань, біля якої відбувається захід, і поглиблювати знання власної історії, етносу та пояснити, що Фестиваль, насамперед, культурна подія, яка відкриває історичний контекст та прив’язує до української історії [1].

Доволі визнаним вже став міжнародний фестиваль «Мисливська ватра», що проходить в місті Сколе, а саме у відомому палаці Гредлів. Даний фестиваль знайомить відвідувачів із бойківською та міжнародними кухнями, є можливість послухати пісні та побачити танці Львівщини та країн, що приймають участь у фестивалі. Влітку на храмове свято церкви св. Пантелеймона в м. Сколе проводиться традиційний фестиваль «Бойки празникують», в якому беруть участь відомі артисти, танцюристи, музичні гурти та художні колективи. Також до Всесвітнього дня вишиванки в м. Сколе проходить фестиваль-конкурс «Бойківська подушка і ясик».

Популяризація етнографічного туризму на території НПП «Сколівські Бескиди» сприятиме розвитку й інших галузей рекреаційно-туристичної діяльності, що й помітно останніми роками, проте ще не охопило всі ділянки етнографічної території.

Водночас помітні й обмежувальні чинники становлення етнографічного туризму, що насамперед стосується поганого стану шляхів сполучення, недостатній розвиток інженерної та соціально-економічної інфраструктури, відсутність рекламно-інформаційних заходів. Тому, беручи до уваги наявність етнографічних та інших ресурсів, розвиток туристичної інфраструктури, варто здійснити формування на території НПП «Сколівські Бескиди» трьох туристичних кластерів з суттєвою роллю етнографічного туризму – Сколівсько-Східницького, Сколівсько-Славського, Сколівсько-Тисовецького [2].

Висновки. Національний природний парк «Сколівські Бескиди» має значний потенціал для розвитку етнографічного туризму, проте його подальші перспективи залежить від ефективного просування етнографічного туристичного продукту, покращення загальної та туристичної інфраструктури та державної підтримки щодо

розвитку даного виду туризму. В перспективі для туристичної діяльності та популяризації етнографічного туризму на території НПП «Сколівські Бескиди» доцільно створювати нові музеї, скансени, мистецькі виставки, проводити краєзнавчо-етнографічні екскурсії, етнокультурні заходи та фестивалі для відтворення етнографічного становища минулого та його збереження.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національного природного парку «Сколівські Бескиди» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://skole.org.ua/zberezhennya-etnokulturnoji-spadschyny-na-terytoriji-npp-skolivski-beskydy.html>
2. Дністрянська Н. Етнографічний туризм як резерв соціально-економічного розвитку Українських Карпат. *Вісник Львівського університету*. 2016. № 50. С. 141-147.

«ВОДЯНІ» МЛИНИ ПІВДЕННОГО БУГУ ЯК ОБ'ЄКТИ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

Цимбалюк В. В., кандидат хімічних наук, доцент,
КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»

Лаврик О. О., студент 1 курсу,
КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»

Млини, що діяли завдяки енергії текучої води, на річках Побужжя використовували з Х ст. – XI ст. Як різновид млинів існували крупорушки, де зерно мололи на крупу. Часто під час весняних повеней млини та крупорушки руйнувалися, їх доводилося відновлювати знову. Переробку зерна на таких млинах здійснювали до кінця XX ст. – початку XXI ст. Останній функціонуючий млин у річищі Південного Бугу діяв у с. Соломії Кіровоградської області до

2006 р. Аналіз карт і статистичних даних [4–6] XIX ст. – XX ст. показує, що до середини XX ст. верхня та середня частини течії Південного Бугу з притоками були повністю забудовані млинами. Однак після масової електрифікації та створення каскаду водосховищ млини перестали використовувати. Упродовж 2008–2023 років уздовж річища нами виявлені залишки 44 недіючих млинів.

Від витoku річки до с. Новокостянтинова Хмельницької області, де ширина річища не перевищує 50 м, а швидкість течії до 0,6 м/с (ділянки плес), були характерні пригреблеві дерев'яні млини, в яких для підпору води будували ставки. На польських топографічних картах, створених на основі зйомки 1902 р., знаки «Młyn wodny» зображені біля гребель у сучасних Новоленську, Захарівцях, Мар'янівці, Грузевиці, Русанівцях, Меджибожі, Головчинцях і Летичеві Хмельницької області. Будівлі млинів розташовували з одного боку греблі, а в с. Щедровому (сучасний Летичів) – з двох сторін. Вода з верхнього б'єфу ставка подавалася на колесо, за рахунок якого обертовий момент передавався на жорна, що подрібнювали зерно.

У середній течії річки, де геологічним фундаментом є Український кристалічний щит, зосереджена основна частина млинів. Їх будівництво здійснювали на ділянках перекатів Південного Бугу з порогами, де швидкість течії прискорена. Це дозволяло легко спрямувати воду на турбіну (колесо) за рахунок дамби або водовідвідного каналу. Власне будівлі млинів з розмелюючими механізмами розташовували в заплаві, а приміщення з колесами або турбінами знаходилися у річищі або каналі. Іноді будували цілі млинарські комплекси (с. Сокілець Вінницької області, Салькове та Луполове Кіровоградської області, Чаусове Миколаївської області), в яких основний млин з господарськими спорудами знаходилися на заплаві, а інший (через канал) – на поверхні острова. До повені 1932 р. [1] у річищі Південного Бугу в межах сучасного м. Первомайська Миколаївської області функціонував п'ятиповерховий вальцьовий млин, будівля якого розташовувалася на поверхні насипного острова з каміння. У правобережній заплаві знаходився двоповерховий склад, з яким млин був з'єднаний металевим транспортером.

У якості будівельних матеріалів для млинів використовували дерево та каміння. Дерев'яні млини були ненадійними й функціонували короткий проміжок часу – часті повені та паводки руйнували їх повністю. Найпоширенішими у річищі Південного Бугу є кам'яні млини, для будівництва яких використовували цеглу та місцеві породи гранітів і гнейсів, які видобували в крутих схилах долини. Особливу увагу звертали на виготовлення розчину який попередньо спеціально заготовляли з вапна, піску та курячих яєць (для надання міцності).

Як правило більшість будівель одноповерхові, однак окремі млини (Гущинці, Стрільченці, Сокілець, Брацлав, Глибочок, Шумилів Вінницької області, Луполове Кіровоградської області, Кінецьпіль Миколаївської області) складаються з 3–5 поверхів і досягають висоти 10–15 м. Стіни млинів, товщиною до 1,5 м, викладені з різнокольорових гранітів і гнейсів рваної форми. Віконні та дверні перекриття будували з червоної цегли в формі арок. Дахи вкривали дошками, черепицею або бляхою. У якості обертових механізмів на млинах використовували прості «водяні» колеса нижнього бою або гідротурбіни систем Жонваля, Жерара та Френсіса [6] на вертикальному валові обертання. Зараз від млинів у річищі Південного Бугу залишилися лише фундамент, шматки стін або будівлі без механізмів, турбін і коліс.

У свій час млини відігравали важливу роль у житті українських селян: вони забезпечували їх борошном, слугували окрасою села, регулювали воду в річках, були місцем укладання ділових угод тощо. Аналізуючи процес забудови русла млинами з погляду ландшафтознавства, можна зробити висновок про те, що саме млини стали тими мікроосередками, навколо яких формувалися інші ландшафтні комплекси – острови, водовідвідні канали, дамби й гатки, гідроелектростанції та греблі, що докорінно змінили ландшафтну структуру річища Південного Бугу [2].

Одним з варіантів покращення сучасного стану антропогенних ландшафтів у долині Південного Бугу пропонуємо використання залишків «водяних» млинів з метою рекреації. Їх застосування у якості скансенів є найбільш ефективним напрямом оптимізації. Важливим позитивним моментом цього варіанта є можливість заробити кошти на проведенні екскурсій та облаштуванні бівуаків

для туристів і окупити реставрацію технічного блоку. Найбільш перспективними об'єктами для оптимізації пропонуємо створити «музеї просто неба» на базі млинів у Меджибожі, Стрільченцях, Соکیلці, Брацлаві, Шумиліві, Глибочку, Соломії, Луполовому, Первомайську, Мигії, Южноукраїнську в долині р. Південний Буг [3]. Мережа таких оптимізованих млинів стане у нагоді при розробці перспективних етнотуристичних маршрутів на зразок «Водяні млини Поділля», «Річкові ландшафти України», «Ландшафтно-техногенна спадщина ... області» або оновить вже діючі. Подорожуючи уздовж річкових долин, туристи зможуть відвідати цікаві краєзнавчі об'єкти, дізнатися про оригінальні інженерні ідеї минулих століть, насолодитися смаком свіжовипеченого хліба та відпочити у готелях з оригінальними назвами «Млин», «Урочище Гатка», «Під греблею».

Список використаних джерел

1. Войтенко В. Л. На три держави тут півень співав... [місто Первомайськ та Первомайський район Миколаївської області]. Тернопіль: Укрпрінт-Захід, 2007. 188 с.
2. Лаврик О., Цимбалюк В. Водяні млини у долині Південного Бугу: стан за матеріалами експедицій 2008–2018 років. *Український млинологічний журнал*. 2019. Вип. 2. С. 133–144.
3. Лаврик О. Д. Долинно-річкові ландшафтно-технічні системи Правобережної України: автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.11. К., 2019. 41 с.
4. Олександр Бируля. Ріка Бог та її сточище : матеріали до гідрології ріки та використання її енергії . Вінниця: Віндерждрук ім. Леніна, 1928. 95 с.
5. Подольская губернія. Опыт географическо-статистического описанія / [сост. Гульдманъ В. К.]. Каменець-Подольській: Типографія Подольскаго Губернскаго Правленія, 1889. 414 с.
6. Справочникъ къ картѣ мельницъ, винокуренныхъ, пивоваренныхъ и писчебумажныхъ фабрикъ и заводоу губерній Кіевской, Волынской, Подольской, Черниговской и Полтавской / [сост. К. К. Мацянкій]. К.: Треугольникъ, 1912. 381 с.

TURYSTYKA I REKREACJA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Volovyk Oleksandr,

magister uczelni WSB, Poznań, Polska

Rozwój turystyki wiejskiej cieszył się coraz większym zainteresowaniem w latach 90 XX wieku, a rosnąca literatura przyczyniła się do zrozumienia jej jako ewoluującego zjawiska. Turystyka wiejska weszła w drugą fazę rozwoju, przy czym pierwsza charakteryzuje się zwiększonym udziałem, rozwojem produktów i biznesu oraz partnerstwami. Zakłada się, że druga opcja będzie trudniejsza, biorąc pod uwagę pozostające pytania dotyczące jego miejsca w polityce, integracji w praktyce i dynamicznej roli w restrukturyzacji obszarów wiejskich.

Badania analityczne wskazują, że turystyka na obszarach wiejskich może stanowić 10-25% wszystkich form aktywności turystycznej. Jednak od dawna rozpoznawanym ograniczeniem analitycznym jest brak systematycznych źródeł statystycznych dla takich badań. Nie jest to zaskakujące, biorąc pod uwagę, że może nie być różnicy w lokalizacji lub działalności między „turystyką wiejską” a „wakacjami na wsi”. Wielu turystów wiejskich to goście jednodniowi, a nie nocujący. Różnorodność i fragmentacja turystyki wiejskiej oznacza, że w całej Europie Wschodniej istnieją tysiące przedsiębiorstw i inicjatyw społecznych, z których część jest zarejestrowana w lokalnych lub regionalnych urzędach, takich jak izby turystyczne. Wspólnymi problemami w badaniach są fundamentalne różnice w definicjach krajowych: jeden kraj może uwzględniać tylko aspekty rolnicze i przyrodnicze w swoim pojęciu „turystyki wiejskiej”, podczas gdy inny będzie badał wiele rodzajów działalności gospodarczej zlokalizowanych poza obszarami miejskimi. W wielu częściach świata obszary wiejskie od dawna tworzą warunki do rekreacji i działalności turystycznej, które nie zawsze były jednoznacznie określane jako „wiejskie”. Jednak na początku XXI wieku branża zdała sobie sprawę z potrzeby segmentacji i brandingu różnych aspektów turystyki i rekreacji właśnie wtedy, gdy zmienia się i komplikuje związek między